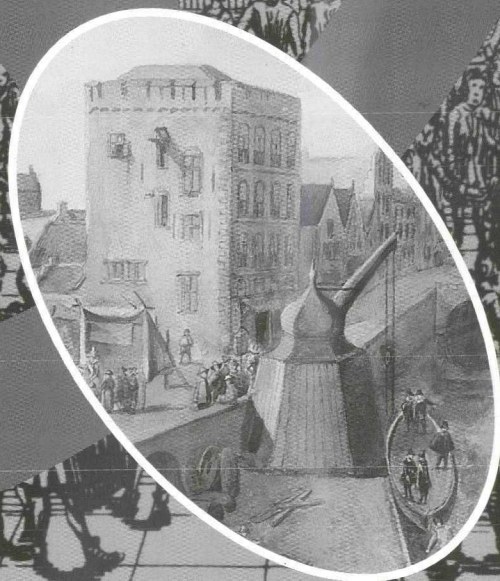

Muziek tot luister van de stad

De muzikale cultuur in Utrecht
tussen 1631 en 1795

G. Barents-Vermeer

De muzikale activiteiten in de stad Utrecht waren nog van bescheiden omvang, toen act muzikliefhebbers uit de betere kringen op 1 januari 1631 een Collegium Musicum oprichtten. In de stad woonden ook beroepsmusici, sommigen in dienstverband. Een belangrijke groep onder de laatsten was die van de organisten, waarvan die van de Dom de meest gewichtige functie bekleedde. Daarnaast waren er stadsspeel-
lieden, trompetters, klokkenluiders en beiermeesters. De vrij gevestigde

Gerda Barents-Vermeer (1923) studeerde medicijnen aan de universiteit van Utrecht. Nadat zij circa twintig jaren had besteed aan een assistentschap gynaecologie en de opvoeding der kinderen vulde zij in

Groningen en Utrecht het artsexamen aan met de specialisatie microbiologie. In de pensioenjaren startte zij aan de universiteit van Utrecht de studie muziekwetenschap, die in 1998 werd afgerond. Zij is actief als freelance onderzoeker op musicologisch gebied.

muzikanten oefenden meestal ook nog een nevenfunctie uit.

En regulier spelend orkest bestond in de 17de en 18de eeuw nog niet.

Hoewel het Collegium Musicum als een besloten gezelschap optrad, namde aandacht in de tweede helft van de 18de eeuw zodanig toe, dat niet

alleen familieleden kwamen luisteren, maar ook vreemden.

Handwerklieden werden door de heffing van een toegangsprijs zoveel mogelijk geweerd. Het stadsbestuur verleende welwillend medewerking aan het Collegium en kon zodoende gratis beschikken over geofefende amateurs, die aangevuld met beroepsmusici tijdens feestelijke herdenkingen muziek lieten horen, die bijdroeg aan de luister van de stad.

Inleiding

De periode waarover dit artikel gaat, begint op 1 januari 1631 toen in Utrecht een Collegium Musicum werd opgericht. Hoewel al eerder sprake was van een gezelschap van musicerende burgers, is deze datum gekozen omdat vanaf dat moment hun bestaan werd gereguleerd. Een ander punt van belang is, dat vanaf die datum een uitgebreid archief van het Collegium beschikbaar is in Het Utrechts Archief, dat noodt tot onderzoek. Het jaar 1795, waarin de Franse legers Utrecht binnentrokken, is gekozen als eindjaar.

Wanneer de stadsbestuurders een plechtige herdenking organiseerden boden zij ruimschoots de gelegenheid tot het luisteren naar muziek. Belangrijke plechtigheden met imposante oraties, kleurrijke optochten en welluidende muziek maakten indruk op deelnemers en publiek. Een beschrijving van de mogelijkheden tot muziekbeoefening in de 17de en 18de eeuw geeft gelegenheid te waarderen hoe toen met muziek werd omgegaan. Het eerste deel van dit artikel zal dan ook gaan over professionele musici die hun brood verdienden in de muziek, over liefhebbers van muziek die speelden omdat zij dat graag in hun vrije tijd deden, over het stadsbestuur dat vooral de luister van de stad op het oog had en over de behoefte aan muziek in het algemeen. De muziek die in herbergen en op kermissen werd gespeeld blijft hier buiten beschouwing. Het tweede en laatste deel biedt een beeld van de officiële plechtigheden waarbij muziek klonk.

Muzikanten waren nog niet in een vast verband tot een orkest georganiseerd; iedere ceremonie of feestelijke herdenking vereiste het bijeenzoeken van musici tot het gewenste aantal. De medewerking van het Collegium was daarbij zowel voor de organisatie als voor de muzikale uitvoering onontbeerlijk. Behalve beroepsmusici speelden ook leden van het Collegium (die collegianten of liefhebbers werden genoemd) mee in een orkest.

Het oudste gegeven over het bestaan van een amateurmuziekgezelschap in Utrecht dateert uit 1628. Toen verzochten enkele niet- professionele muzikliefhebbers het stadsbestuur om een lokaal ter beschikking te stellen waar zij één- of tweemaal per week konden samenkomen om te musiceren, zoals dat ook in andere steden gebruikelijk was. Het stadsbestuur verleende het groepje musicerende heren toestemming om een kamer in het stadhuis hiervoor te gebruiken. Dit gebaar kan gezien worden als een blijk van belangstelling van officiële zijde voor de kunstzinnige ontplooiing van de stadsbewoners.

Het regelmatig samenspelen beviel het groepje amateurs zo goed, dat zij hun ensemble op 1 januari 1631 een blijvende status gaven door reglementen op te stellen zoals die ook bij de gilden gebruikelijk waren. De geldelijke boetes op afwezigheid, te laat komen of te vroeg weggaan dienden om een regelmatige aanwezigheid te verzekeren.

Uit de naam van het gezelschap: *Collegium Musicum Instrumentale*, is af te leiden

dat uitsluitend op instrumenten werd gespeeld. Deze naam veranderde in officiële stukken nog weleens in 'Het Musieckcollegie' en 'Het Collegie der Musiciens'. In het reglement werd tweemaal een naamswijziging doorgevoerd. In 1679 werd ook aandacht geschonken aan zang, *Collegium Musicum Instrumentale et Vocale*. In het reglement voor de muziekmeesters van 1755 wordt het collegium voor het eerst *Collegium Musicum Ultrajectinum* genoemd, met de zinspreuk *Amat alta silentia musa* (muziek verlangt intense aandacht). Pas vanaf 1840 komt deze naam als standaard in de archieven voor.

Muzikale cultuur in de stad

In het oprichtingsjaar 1631 van het Collegium Musicum waren de muzikale activiteiten in de stad Utrecht nog van een bescheiden omvang. Een belangrijke groep onder de professionele musici vormden de organisten, die soms gelijktijdig beiermeester waren. Eén van de organisten in Utrecht was in stadsdienst en bespeelde het orgel van de Domkerk, de belangrijkste kerk in de stad. Bovendien had de stad speellieden in dienst, meestal zes man en één of meer trompetters voor op de torens. Ook het leger had trompetters in dienst die, als een garnizoen in Utrecht was gelegerd, beschikbaar waren. De enkele zelfstandig functionerende muzikanten die in de stad woonden, oefenden meestal een nevenberoep uit om rond te kunnen komen.

Organisten

Om de functie van de organisten in de 17de en 18de eeuw beter te begrijpen, is het nodig om terug te gaan naar de Reformatie. Als gevolg van de Reformatie was een controverse over de orgels ontstaan tussen de gereformeerden en het stadsbestuur¹. De gereformeerden wezen de roomse liturgie en ceremoniën met orgelspel af, geheel volgens de leer van Calvijn die het gebruik van muziekinstrumenten in de eredienst verwierp. De tongen in de orgelpijpen beschouwde hij als de 'vreemde tongen' waarover Paulus schreef in zijn eerste brief aan de Corinthiërs (1 Cor. 14:19): 'liever vijf verstaanbare woorden dan duizend in tongentaal'.

Het Utrechtse stadsbestuur wilde de kostbare orgels in stand houden en gaf droeg de organisten op om buiten de erediensten publieke orgelconcerten te geven. De overname van het beheer der vijf kapittelkerken en van het dienstverband met de organisten had enige tijd in beslag genomen door het verzet der kanunniken tegen de bemoeienis van de stedelijke en provinciale overheid met de kapittelorganisatie en de door deze beoogde financiële reorganisatie. De Domorganist werd voor het eerst geheel door de stad betaald in 1626. Het betrof Marten Jansz. van Antwerpen die een jaarlang vóór en na de eredienst op het orgel had gespeeld².

Er was een onduidelijke, tweeslachtige situatie ontstaan door de combinatie van de zakelijke houding van het stadsbestuur, dat het orgelbezit wilde handhaven, en de

geloofsovertuiging der gereformeerden, die tijdens hun kerkdiensten geen orgel wilden horen en zeker niet als begeleiding van de gemeentezang. De in 1574 te Dordrecht gehouden provinciale synode van Holland was de eerste synode die zich bezig hield met de kwestie van het orgelgebruik. In die dagen werd hier en daar het orgel bespeeld bij het uitgaan van de kerk³. De synode keurde echter het orgelspel zowel tijdens als na de eredienst af. Toch bleef het orgel op sommige plaatsen klinken. In 1578 kwam het orgelgebruik opnieuw ter sprake tijdens de nationale synode te Dordrecht. Deze oordeelde dat de orgels verwijderd dienden te worden.

In de stad Utrecht is het daar evenwel niet van gekomen. Geleidelijk zijn hier in de loop der jaren pogingen ondernomen om het orgel voor of na de eredienst te laten spelen of, zoals in de Domkerk en de Buurkerk orgel en zang elkaar beurtelings (*alternatim*) te doen afwisselen. De laatste gewoonte werd evenwel weer beëindigd, toen enige kerkgangers fel protesteerden door tijdens het orgelspel oneerbiedig hun hoed op te zetten.

De kwestie van de orgelbespeling tijdens de kerkdienst hield de gereformeerde predikanten in de Republiek verdeeld. De provinciale synode van Zuid-Holland, te Delft bijeen in 1638, kon nauwelijks anders dan voor een middenweg te kiezen ter oplossing van de orgelkwestie. Iedere gemeente werd de gelegenheid geboden een eigen keuze te maken, waarbij de opvatting van de predikant natuurlijk een zwaarwegende invloed had. De één zag in orgelbegeleiding van de gemeentezang een hulpmiddel om de gelovigen te inspireren, de ander sprak over het orgel als het 'duivelstuig'. Nadat de gereformeerden de kerken in gebruik genomen hadden, brak voor de organisten een moeilijke periode aan. Anders dan voorheen bracht hun functie weinig werk met zich. Vóór de Reformatie werd tijdens de mis, vooral op de feestdagen van het kerkelijk jaar, veel muziek ten gehore gebracht, waaronder orgelmuziek. De Domkerk beschikte als hoofdkerk van het bisdom, over een zangerskapel van 18 tot 25 koorzangers onder leiding van een zangmeester en het kapittel bezat een eigen school om jongens tot koorzangers of kanunniken op te leiden⁴. Soms brachten hoge gasten ook nog een eigen muziekkapel mee. Als gevolg daarvan straalden de kerkdiensten in de Domkerk veel luister uit. Nu gold echter een verbod van stadswege op het vieren der getijden en andere roomse ceremonieën.

De katholiek gebleven organisten werden niet direct ontslagen aangezien vakbekwame gereformeerde organisten nog niet in voldoende mate beschikbaar waren. In feite bleven gedurende anderhalve eeuw de stadsorganisten in de regel rooms-katholiek. Rutger ten Hengel was in 1734 de eerste van een reeks niet-katholieke stadsorganisten. Hun functie nam echter in betekenis af. Zij bleven de orgels onderhouden maar mochten niet of slechts kort op het orgel spelen. De organist van de Domkerk nam een bevoorrechte positie in. In opdracht van het stadsbestuur, door wie hij ook werd betaald, gaf de Domorganist vanaf 1580 op vaste tijden een orgelconcert. Deze concerten waren openbaar en dienden tot recreatie en educatie van

de burgers. Een ieder, ook de andersdenkende, mocht in de kerk komen luisteren. Het tijdstip van de orgelconcerten varieerde sindsdien nog weleens tot bijvoorbeeld driemaal per week om 10 uur in de morgen of 's avonds vóór 7 uur in een verlichte kerk.

Het kerkgezag moet zonder orgelbegeleiding erbarmelijk hebben geklonken. Constantijn Huygens gaf in 1641 een geschrift uit, waarin hij de samenzang op de korrel nam ⁵. Volgens hem werd destijds meer geschreeuwd dan gezongen en het leek wel alsof de kerkgangers elkaar probeerden te overstemmen. De tonen klonken door elkaar heen als van gevogelte dat verschillend gebekt is, en 'de maten strijden als putemmers, de ene dalende zoveel als de andere stijgt'. Hij was van mening, dat kerkgezag juist zoet moest klinken om de oren te strelen en het hart te ontroeren. Hij noemt het orgelgebruik vóór de Reformatie een misbruik, dat hij weliswaar wil weren, maar niet door middel van het verwijderen der orgels. Hij stelt voor om het orgel tien tot twintig maten van de aangekondigde psalm te laten spelen om de kerkgangers in de sfeer van de psalm te brengen, zodat zij ontvankelijk worden voor Gods woord. Tegelijkertijd geeft het orgel de juiste toonhoogte aan waarop de gemeente kan gaan zingen. Na de laatste gezongen psalm kan orgelmuziek de dienst afsluiten. De openbare concerten in de avond keurde Huygens echter af, omdat het ongewenst gedrag in de hand werkte, zoals handeldrijven door kooplieden tijdens het orgelspel en ongepaste intimiteiten van verliefde paartjes, die zich achter de pilaren verscholen. Naast degenen die protesteerden tegen dit voorstel, lieten ook voorstanders van zich horen.

Utrecht liep bepaald niet voorop. De gezaghebbende hoogleraar-predikant Gisbertus Voetius dulde het orgel uitsluitend buiten de eredienst omdat hij vreesde, dat de kerkgangers zouden denken dat orgelspel bij de gereformeerde dienst behoorde, zoals vroeger bij de roomse misviering. Maar de met orgelklanken ondersteunde kerkdienst was niet te stoppen. De eerste Domorganist, die voor zijn begeleiding van de gemeentezang werd betaald, was Jacobus Han in 1707. Bovendien improviseerde vóór de dienst over de aanvangspsalm en na de dienst 15 minuten lang over de slotpsalm. Tijdens het avondmaal, de diensten op vastendagen, op biddagen ⁶ en de vroege zomerdiensten zweeg het orgel en zong de gemeente onder leiding van een voorzanger.

Organisten kwamen behalve met orgelspel ook op andere wijze aan de kost. Zij gaven muziekles aan amateurmusici uit de gegoede kringen, sommigen waren tevens beiaardier. In deze functie hadden zij ook lichamelijk een zware taak, doordat de kerktorens nu eenmaal geen lift hadden om de speeltafel te bereiken. In Utrecht wordt iedere beiaardbespeling nog steeds voorafgegaan en afgesloten door respectievelijk een moeizame beklimming en afdaling van steile trappen. Sommige organisten waren tevens componist. Drie componerende stadsorganisten uit de 17de en 18de eeuw moeten hier genoemd worden:

- Andries Michielsz., stadsorganist van 1643-1655, schreef vijf muziekpartijen voor de stad, waarvoor hij vijfentwintig gulden ontving. Zij werden bewaard door de stadsspeellieden.
- Johan Philip Albrecht Fischer werkte vanaf 1723 als organist in IJsselstein tot aan zijn benoeming in 1725 als organist van de Lutherse kerk in Utrecht. Vervolgens werd hij, hoewel lidmaat van de Lutherse kerk, in 1738 organist van de Domkerk en continuospeeler bij het muziekcollege. Nadat hij zich ook nog in het beiaardspel had bekwaamd werd hij tot stadsbeiaardier benoemd. Fischer kreeg een groot aantal leerlingen en voor hen schreef hij in 1728 en 1731 theoretische werken omdat hij dan, zoals hij schreef, niet steeds hetzelfde hoefde te vertellen. Voor de viering van het honderdjarig jubileum van de Academie componeerde hij een *Introductio* en een *Symphonia*. Hij overleed in 1778 en werd begraven in de Lutherse kerk.
- Ook Frederik Nieuwenhuysen kwam uit een Lutherse familie, maar werd in 1776 gereformeerd. Hij functioneerde vanaf 1778 als organist en beiaardier van de Dom en continuospeeler bij het muziekcollege. Hij werkte aan verbetering van de zangkunst en liet veel composities achter. In 1841 overleed hij te Utrecht.

Stadsspeellieden

Vanaf de 14de eeuw zijn namen bekend van muzikanten die door de stad werden betaald. Deze stadsspeellieden of stadstrompers begeleidden processies met muziek, speelden bij feestelijke herdenkingen en stonden iedere dag met hun blaasinstrumenten op de trappen van het stadhuis 'ter eren deser Stadt ende recreatie'⁷. Daarnaast werden zij ingehuurd voor ceremonies, maaltijden, inauguraties en academische promoties, waarvoor zij extra werden betaald. Om onderlinge concurrentietwisten te voorkomen stelde het stadsbestuur in 1643 een reglement vast, *Ordonnantie ende Instructie voor de zes musiciens der stad Utrecht, van ouds de Stadstrompers genaamt*⁸. De stadsspeellieden namen een lagere positie in dan de stadsorganisten. Het volgende voorbeeld laat zien dat zij nauwkeurig gecontroleerd werden door het stadsbestuur. Voor en na de oratie van nieuwe professoren waren zij verplicht op hun blaasinstrumenten te spelen. Dit was ook het geval in 1640 bij het aantreden van professor Berckringer. De speellieden waren echter uitgenodigd op hetzelfde tijdstip op een bruiloft te spelen, waar goed te verdienen was. Zij besloten één tromper bij de oratie achter te laten terwijl de anderen naar de bruiloft vertrokken. Toen dit bekend werd moesten zij voor het stadsbestuur verschijnen, kregen een stevige reprimande en hun loon werd een maand ingehouden⁹. Het beroep stadstromper is geleidelijk verdwenen¹⁰. In 1702 zijn zij als dagelijks hoorbare groep uit het stadsbeeld verdwenen.

Enkele trompers maakten zich zo verdienstelijk dat zij een extra toelage ontvingen, zoals Thomas Dusart die van 1625 tot 1654 als stadstromper in dienst was en tevens het vak van zilversnijder uitoefende. Hij speelde op zon- en feestdagen met de

kromhoorn of de cornet onder het orgel van de Domkerk. Joannes Cuperus, die in 1631 in stadsdienst kwam en bekend stond om zijn zangkunst, ontving extra loon wegens zijn 'muzikale verdiensten tot luister van de academie en tot tevredenheid der studenten'¹¹. Justus Servaes Clermont mocht vanaf 1658 'vocaal muziek maken' onder het orgel van één der Utrechtse kerken¹². Mogelijk wordt hiermee bedoeld dat hij als voorzanger tijdens de kerkdienst optrad.

Trompetters

De steden hadden gewoonlijk een trompetter in dienst, die vanaf de torens en de poorten bij dreigend gevaar signalen liet horen. Ook het leger had trompetters in dienst. Trompetsignalen zijn weliswaar opgebouwd uit muzieknoten die een korte melodie vormen, maar een signaal is nog geen muziekstuk.

Echt musiceren deden de trompetters als zij in een orkest meespeelden bij een officiële plechtigheid. Ook op de zaterdagse concerten van het Collegium waren zij welkom, zoals in 1776 toen trompetters van het Utrechtse regiment de plaats innamen van twee wegens ouderdom uitgevallen waldhoornisten¹³. Het kwam wel voor dat geen blazers beschikbaar waren, omdat de cavallerie, die in de regel in de stad gelegerd was, buiten de stad vertoefde. Op loonlijsten werden trompetters niet met name genoemd. Zij stonden als anonieme instrumentalistes te boek¹⁴.

Klokkenluiders

In de 15de en 16de eeuw bezaten kerken, kloosters en kapellen in de stad Utrecht een groot aantal klokken die veelvuldig luidden en beierden¹⁵. Klokken worden nog steeds geluid naar aanleiding van een kerkelijke of wereldlijke gebeurtenis maar aanzienlijk minder dan vroeger. Klokgelui kondigde dagelijks de gebedsuren aan in kloosters en kapittelkerken en maakte kerkelijke hoogtijdagen kenbaar. Voor wereldlijk gebruik werd veelal één klok geluid, bijvoorbeeld om aan te kondigen dat een rechtszaak begon. Deze klok werd *banklok* genoemd. Bij brand luidde de *brandklok*, de *raadsklok* van de Buurkerk riep de vroedschapsleden op ter vergadering. De behoefte aan nieuwe klokken had de ontwikkeling van de Utrechtse klokkengietkunst bevorderd. Hieraan kwam na de Reformatie een einde doordat de rijke rooms-eredienst werd vervangen door de sobere avondmaalsviering der gereformeerden. Veel klokken werden omgesmolten tot geschut of te koop aangeboden, vaak om van de opbrengst een beiaard aan te schaffen.

Bij het luiden van een klok wordt deze zodanig heen en weer getrokken dat de klepel aan weerskanten met de binnenkant in aanraking komt. Het geluid dat hierbij ontstaat is afhankelijk van de omvang en het model van de klok en bovendien van het materiaal waarvan de klokkenwand is gemaakt.

Kan klokgelui wel tot 'muziek' gerekend worden? In de middeleeuwen is dit stellig niet zo geweest. Toen bestond een gelui uit een willekeurige combinatie van klok-

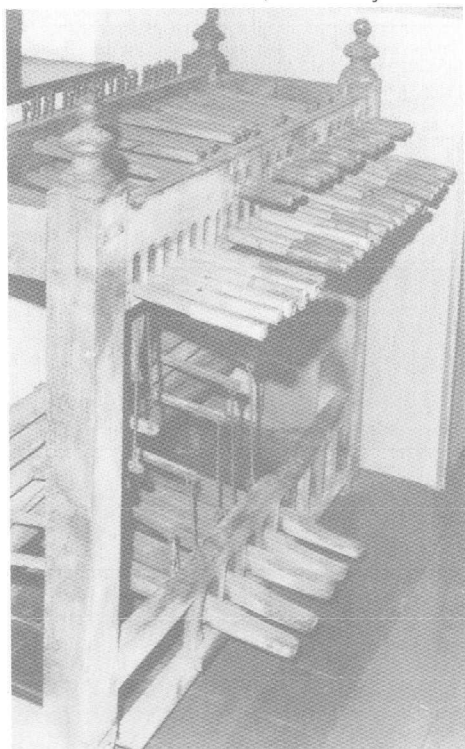

ken, die onderling geen harmonische reeks vormden. De klokkengieter Geert van Wou, die een werkplaats had buiten de singel dichtbij het Lucas Bolwerk, leverde in 1506 als eerste voor de Domtoren een reeks van dertien klokken die in toonhoogte op elkaar waren afgestemd en zodoende een muzikale eenheid vormden.

Beiermeesters

Bij het beieren van een klok wordt de klepel door middel van een touw tegen de binnenkant van de stil hangende klok geslagen. Het beieren is 'een vooral ritmisch bepaald klankspeel, waarin ook melodische elementen en klankkleurverschillen tot uitdrukking komen'¹⁶. Het beieren op vier klokken moest letterlijk met handen en voeten uitgevoerd worden en als nóg meer klokken door één beierman werden bediend, werden hulpmiddelen zoals katrollen aangebracht. De koster of de torenwachter die de klokken luidde, was tevens beierman. De orgeltreder, doodgraver of schoolmeester waren in staat het beieren voor hem waar te nemen. Het is niet mogelijk nauwkeurig aan te geven bij welke gelegenheid klokken werden geluid en wanneer het meer ritmische beieren geschiedde.

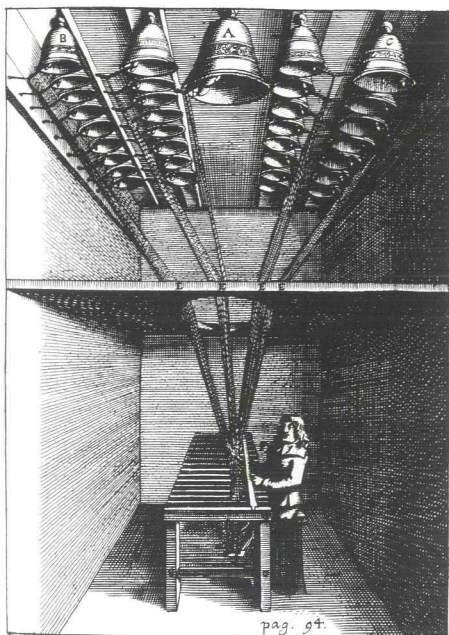
De behoefte om melodieën te maken deed het beierklavier ontstaan waarop de beiaardier door middel van 'toetsen' (in de vorm van houten stokken) de klokken zodanig kan aanslaan dat een melodie klinkt. De beiaard is in Utrecht na de Reformatie geïntroduceerd, de bloeitijd viel in de 17de eeuw toen Utrecht vijf beiaards telde. Het

Utrechtse stadhuis had al vroeg in de eeuw een beiaard met klavier en speeltrommel waarop de beiaardier een liedje kon versteken, dat was te gebruiken als voorslag van een uurwerk. Op dezelfde wijze wordt dit nu nog steeds toegepast, zoals is te horen bij de Dom: om het kwartier klinkt van de Domtoren een deel van een melodietje, totdat vóór de slagen van het hele uur de melodie compleet is. De grote klokken van de Domtoren werden toen nog uit de hand of hoogstens door middel van een primitief klavier gebeierd. Door het spelen op een beiaardklavier was naast de *beierman* of *beiermeester* een *beiaardier* gekomen.

De beiaard klonk op vastgestelde dagen en uren en bij bijzondere gelegenheden. In 1624 speelde de Dombeiaard driemaal per week, in 1657 vijf maal en in 1667 dagelijks. In de zomer kwamen daar nog de zondagavond bij en in de maand mei

Beiaardklavier met toetsen voor de handbediening en pedaal, midden 18e eeuw. Beiaardmuseum Mechelen.

Fantasietekening van het beiaard in de OLV-kerk te Antwerpen, 1608, naar Hieronymus Magius, *De Tintinnabulis* (Amsterdam, 1664). De weergave is niet nauwkeurig.

nog drie avonden per week, waarop de 'meiklokjes' klonken. De bespelingen van de beiaards van de Dom, het stadhuis, de Janskerk, de Jacobikerk en de Nicolaikerk waren zodanig op elkaar ingesteld dat, als de één ophield, een andere het overnam. De orkaan van 1674 heeft slechts de beiaards van de Dom en de Nicolaitoren gespaard. De beiaardier Jacob van Eyck stond zowel in als buiten Utrecht bekend om zijn vermogen klokken zuiver te stemmen. De gebroeders François en Pierre Hemony pasten de theorieën van Van Eyck toe op hun giettechniek en slaagden er als eersten in de klokken van de beiaard (het carillon) op elkaar af te stemmen. Zij leverden in 1652

een beiaard voor de Jacobitoren en in 1657 voor de Nicolaitoren.

Vrij gevestigde muzikanten

Musici die niet in stadsdienst werkzaam waren hadden in de Republiek een moeilijk bestaan. Een persoonlijk mecenaat, dat wil zeggen het in dienst hebben van musici, was in de Republiek schaars. Aan het stadhouderlijk hof te Den Haag waren wel muzikale activiteiten, maar deze waren gering in vergelijking met het aristocratische muziekleven in Londen en Brussel, waar vele muzikanten werk vonden. Aan het stadhouderlijk hof te Leeuwarden ontwikkelde zich in het begin van de 18de eeuw een bescheiden muziekleven.

Toen stadhouder Willem IV in 1747 met zijn hofhouding van Leeuwarden naar Den Haag verhuisde werd het muzikale leven daar een stuk levendiger. Met de stadhouder gingen de circa tien musici in vaste dienst mee om op bals en tijdens concerten en maaltijden de muziek te verzorgen. Stadhouder Willem V zette deze muzikale hofcultuur voort¹⁷.

Utrecht had minder werk aan musici te bieden dan Den Haag, maar telde desalniettemin onder zijn inwoners een aantal vrijgevestigde musici. Zij gaven muzieklessen, werden geëngageerd bij feestelijke herdenkingen en ook het Collegium Musicum nam hen als 'meesters' in dienst. Volgens het oudste reglement werd een musicus als *phonascus* in dienst genomen¹⁸. De *phonascus* moest een half uur vóór een concert aanwezig zijn om de instrumenten klaar te zetten, te stemmen en de muziek uit de kast te halen. In de winter zorgde hij dat het vuur bijtijds brandde. Ieder lid betaalde hem elk kwartaal een rijksdaalder.

Het reglement van 1679 schreef de aanstelling voor van een violist en een zangmeester. Vanaf 1721 moest echter bezuinigd worden, zodat alleen nog meesters werden aangenomen die zowel een instrument bespeelden als konden zingen. De namen van deze meesters zijn pas vanaf 1765 bekend, aangezien de notulen van het Collegium vanaf dat jaar zijn bewaard gebleven.

Het kwam wel voor dat een geëngageerd musicus zozeer werd gewaardeerd dat de stad hem een extra toelage betaalde, in de hoop dat hij niet naar elders zou vertrekken. Zo werd aan François Dahuron, die niet alleen viool speelde, maar ook les gaf aan de leden van het Collegium, boven zijn salaris honderd gulden extra toegekend¹⁹. Toch werkten de meesters in een ondergeschikte positie. Zij werden geacht die partijen te spelen die hun door het collegelid dat de eerste partij speelde, werd 'geordonneert, zonder eenig tegenzeggen'.

Amateurmusicici

In de 17de eeuw kwam de instrumentale muziek in trek. Uit die tijd zijn diverse schilderijen met musicerende burgers overgeleverd en het kan geen toeval zijn dat muziek in gedichten werd bejubeld²⁰. Midden 17de eeuw adverteerden couranten dikwijls met boedelverkoppen, waartoe muziekinstrumenten behoorden. In de

Musicerende gezelschap. Schilderij van Jan Meense Molenaer. Frans Halsmuseum Haarlem.

Nederlanden moeten derhalve veel muziekinstrumenten zijn geweest. Dat wijst er op dat het musiceren in huiselijke kring toenam. Niet alleen in Utrecht maar ook in andere steden van de Republiek en daarbuiten werden Collegia Musica opgericht ²¹.

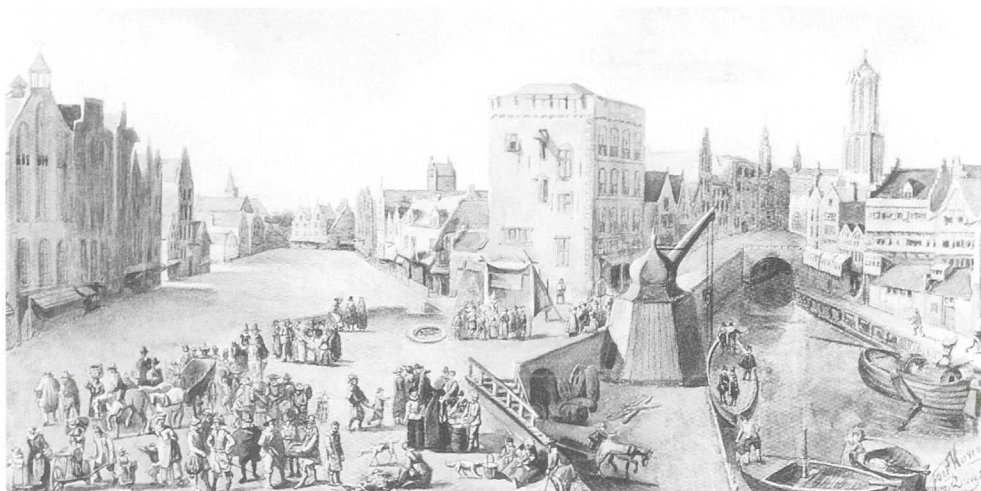
Collegium Musicum Instrumentale

In Utrecht gaven acht welgestelde heren met belangrijke maatschappelijke posities op 1 januari 1631 een officiële status aan hun muzikaal ensemble dat toen reeds enkele jaren actief was. In 1628 had het van het stadsbestuur toestemming gekregen om een kamer in het stadhuis te gebruiken voor hun bijeenkomsten. Zij noemden hun ensemble *Collegium Musicum Instrumentale*.

De handtekeningen van deze oprichters zijn in het oudst bewaard gebleven register van het Collegium terug te vinden ²². Bovenaan staat Godaert van Dael, schepen van de stad. Dan volgen Louis en Frederic van Renesse van Baer, Johan Godtschalck Schurman, Gaspar van der Borch, Isaac Tentenier, Jacob van Volberghen en Jan Lubbertszoon van Cleef. De maatschappelijke positie van deze heren zal zeker een bijdrage hebben geleverd aan de gunstige gezindheid van het stadsbestuur jegens het muziekcollege ²³. De stad was altijd bereid een ruimte ter beschikking te stellen waar de liefhebbers konden samenspelen of, zoals men zich in resoluties uitdrukte: 'waar de collegianten concert gaven' of: 'waar de liefhebbers vergaderden'. Met 'vergaderen' werd musiceren bedoeld. Enkele malen moest worden verhuisd naar een grotere ruimte. Later kreeg het Collegium een zo grote muziekzaal ter beschikking dat de geldelijke inkomsten de toegenomen uitgaven niet konden dekken en entreegeld geheven moest worden van het toestromende publiek.

De eerste muziekkamer in 1628 lag boven de zogenaamde nieuwe secretarie van het stadhuis. Ieder der acht oprichters schonk een 'Spaanse stoel met een kussen' en de stad leverde 'een bequame uittreckende tafel en een kast' ²⁴. Hieruit valt af te leiden dat de aanwezigen rondom een tafel gezeten musicerden. In 1632 schonk het stadsbestuur een klavecimbel met twee manualen (klavieren) uit Antwerpen, waarvan de bouwer niet genoemd wordt. Het muziekcollege was inmiddels verhuisd naar een kamer boven de Waag in het huis Het Keyserryck, op de hoek van de Ganzenmarkt. In dit hoge stoere gebouw hadden ook enkele gilden een kamer in gebruik.

In 1650 voldeed de accommodatie van de muziekkamer niet meer. Om die reden stelde het stadsbestuur een ruimte bij de Aalmoezenierskamer ter beschikking. De Aalmoezenierskamer, belast met de stedelijke armenzorg, was gehuisvest in het leeggekomen Brigittenklooster in de Brigittenstraat. Toen na ruim tachtig jaar ook deze kamer te klein werd, verhuisde het Collegium naar een zaal in het Bijlhouwersgildenhuis aan de Oostzijde van het Vredenburg, tussen de Zakkendragerssteeg en de Drieharingensteeg. In deze zaal werden, met toestemming van het stadsbestuur

De Geuzenmarkt vanuit het westen met het huis "Het Keyserrijk", waar het Collegium Musicum een vaste kamer had. Aquarel door J. Hoevenaer naar een schilderij van J.C. Droochsloot, 1876. HUA, TopAtlas, C.1610 (2).

en na goedkeuring door de decanus van het Collegium, bij gelegenheid ook concerten gegeven door rondreizende virtuozen. Zelfs de instrumenten en muziekpartijen stonden hun ter beschikking. Huur behoefde daarvoor niet betaald te worden, wel werd een bijdrage aan de Aalmoezienierskamer verlangd, en het financiële risico lag bij de virtuoos.

In 1766 verzocht Leopold Mozart een concert te mogen organiseren voor maandag 21 april, waarbij de tienjarige Wolfgang Amadeus en zijn dochter Nannerl van 14 jaar een uitvoering op klavecimbel zouden geven²⁵. Op dat tijdstip was de familie Mozart na een lange reis van drie jaar op de terugweg naar Salzburg. Het was niet uitzonderlijk dat musici op reis gingen om naam te maken en in hun levensonderhoud te voorzien. Utrecht is achteraf trots op het bezoek van Mozart; in 1766 gold het echter een routine-aangelegenheid. Mozart was niet het enige virtuoosje dat langs kwam. De notulen van het Collegium meldden dan ook zakelijk dat 'Mons. Mozart, virtuoso, is toegestaan orkest [podium] en instrumenten op de oude voet en condities te gebruiken'²⁶. Zoals meestal kwamen ook deze concerten niet in aanmerking voor een verslag in een courant en werd in de advertentie niet vermeld wat gespeeld zou worden.

De laatste verhuizing van het Collegium was die naar de Mariakerk, waarvan het koor, het enige nog stevig overeindstaande deel van het kerkgebouw, was verbouwd tot muziekzaal. Op 22 november 1766 gaf het Collegium een feestelijk openingsconcert in deze 'fraaie zaal, die bijdroeg aan de luister van de stad'. Boven de ingang liet het stadsbestuur met vergulde letters zetten: *Stadsmusicqzaal*.

De publieke belangstelling voor de concerten van het Collegium nam voortdurend toe. De vraag naar instrumentale muziek in het begin van de 17de eeuw was een nieuw verschijnsel dat zich ook elders in Europa voordeed. Het publiek waardeerde

Bijlhouwersgildehuis (ca. 1885), waar het Collegium gezeteld was vanaf de jaren '30 van de 18e eeuw, HUA, TopAtlas Vredenburg C1885 (2).

de technische vooruitgang van de instrumenten, waardoor de klank fraaier werd. De gemoderniseerde instrumenten inspireerden componisten tot het scheppen van nieuwe vormen. Zij ontwikkelden uit de gewoonte om een werk te schrijven dat zowel vocaal als instrumentaal uitgevoerd kon worden een componeerstijl die voor de stem en voor ieder instrument afzonderlijk verschillend was. Ook in het gebruik van instrumenten trad verandering op. De viool, voorheen een instrument voor de gewone man in de herberg, kwam op de voorgrond in de serieuze muziek en de luit werd bij de ondersteuning van zangers en strijkers verdrongen door een klavierinstrument, vooral het klavecimbel.

Een inventarislijst van de muziekbibliotheek is de enige bron van informatie over de muziek die door het Collegium gespeeld werd. De keuze der muziekstukken is een afspiegeling van de ontwikkeling der muziekgeschiedenis. Instrumentale dansen die vóór 1645 in de meerderheid waren, zijn na 1658 niet meer aangeschaft. Toen lag de nadruk op trisonates, concerten voor orgel en klavecimbel en opera-ouvertures. Na 1750 werden dikwijls symfonieën gespeeld.

Het Collegium begon als een besloten vereniging van amateurs die gezamenlijk muziek maakten. Toen het aantal leden groeide ontstond de wenselijkheid van be-

roepsmatige ondersteuning. Twee jaar na de oprichting werd de stadsorganist verplicht op de zaterdagmiddagconcerten continuo te spelen²⁷. Tegelijkertijd speelden stadstrompers als dat nodig mocht zijn. Zij ontvingen hiervoor vooralsnog geen extra toelage. Vanaf 1661 verleende het stadsbestuur een jaarlijkse subsidie van vijftig gulden ten behoeve van de continuospeler. In 1689 volgde een tweede subsidie die het Collegium naar eigen keuze kon besteden.

Mede daardoor was het Collegium niet geheel vrij in zijn beleid en functioneerde het als een stadsmuziekcollege. Het stedelijk cultuurbeleid liet niet toe dat de toegangsdrempel tot de zaterdagse concerten werd verhoogd door het heffen van entreegeld, ook niet toen de financiële nood in 1771, ondanks persoonlijke offers van de leden, hoog opliep. Een tweede verzoek in 1776 werd gehonoreerd. De motivering van het Collegium was tweeledig. Door de entreegelden zou de financiële balans hersteld worden en de handwerkslieden die de concerten verstoorden met hun geklets, zouden voortaan wegblijven, omdat zij hun geld liever op een andere manier uitgaven²⁸. Ook buiten de Republiek kwam het vragen van entreegeld voor concertbezoek in gebruik.

De politiek ging niet voorbij aan het Collegium. Er is een duidelijke relatie met de nationale gebeurtenissen in 1672, toen de troepen van de Franse koning Lodewijk XIV op 12 juni de Rijn overtrokken en de stad Utrecht begonnen te belegeren. De burgerij weigerde zich over te geven. Na de aftocht van de Fransen in 1673 werden zittende vroedschapsleden weggezuiverd en eisten de burgers inzicht in het beleid. Samen musiceren was onmogelijk geworden, daar de instrumenten uit voorzorg waren opgeborgen. Het stadsbestuur stopte gedurende enkele jaren de subsidie. Tot 1 januari 1679 geen nieuwe leden van het Collegium ingeschreven.

Honderd jaar later, tijdens de patriottenstrijd, werd de tegenstelling tussen Patriotten en Orangisten in het Collegium zichtbaar. Dit betekende voor het Collegium wel, dat leden opzegden, maar nergens vermelden de notulen iets over interne problemen of discussies op politiek terrein. Slechts werd op 19 september 1788 genotuleerd dat enkele heren zijn weggebleven zonder opzeggen en zonder opgave van verblijfplaats. De contributie hadden zij niet betaald. Op de ledenlijst is een streep gehaald door de namen van Ph. Kuvel, O.D. Gordon, G.A. Visscher, P.Ph.J. Quint Ondaatje en de J.L. de Joncheere.

Collegium Musicum van de H.H. Maghet Maria binnen Utrecht

Op 1 april 1660 richtte een aantal katholieke patriciërs te Utrecht een muziekgezelschap op: 'Het Musiek collegie van de H.H. Maghet Maria'²⁹. Het regiment, waarvan de artikelen overeenkomsten vertoonden met die van het stadsmuziekcollege, werd ondertekend door 27 leden. In tegenstelling tot het stadsmuziekcollege werden ook vrouwen als lid toegelaten. De ledenlijst eindigt in 1719. Waarschijnlijk is

hier sprake van een Collegium Musicum Vocale van de in 1818 opgeheven Oud-Rooms-katholieke parochie op de Kamp bij de Herenstraat. Hoewel de leden zonder toestemming van de decanus niet in andere kerken of op andere plaatsen mochten concerner zijn de volgende namen op de ledenlijsten van beide muziekgezelschappen te vinden: Laurens van den Eynden, Benedictus a Sancto Josepho, alias Buns, O.Carm., Willem van Baerle en Emanuel F. van Montfort.

Muziek bij plechtigheden

Weinig steden schonken zoveel aandacht aan muziek als Utrecht³⁰. Als hierbij een groot orkest was vereist, zoals bij feestelijke gebeurtenissen ten aanzien van de stadhoudelijke familie of bij jubilea van de universiteit, waren musicerende dilettanten naast beroepsmusici onmisbaar. Leden van het Utrechtse Collegium Musicum waren in die gevallen zeer welkom. Zij namen deel aan deze officiële stedelijke feestelijkheden buiten het verenigingsverband. De overgeleverde beschrijvingen van de feestelijkheden vermelden wel dat liefhebbers waren uitgenodigd, maar hun namen worden slechts een enkele keer genoteerd. Daar zij niet voor hun vrijwillige deelname werden betaald komen hun namen ook in de stadsrekeningen niet voor. In de notulen van het Collegium (die pas vanaf 1765 zijn overgeleverd) werd deze ledenactiviteit wel vermeld.

In de 17de eeuwse beschrijvingen werd de meeste aandacht geschonken aan de oraties, de belangrijkheid der genodigden, de grootse maaltijd na afloop en de pracht en praal van de plechtigheid³¹. In dit artikel is de beschrijving soberder en vooral gericht op de muziek en de sfeer daaromheen. Over de muzikale aspecten van de bijzondere concerten in de 18de eeuw zijn meer gegevens beschikbaar dan uit de eeuw daarvoor. Er is zelfs muziek bewaard gebleven die in opdracht voor de gelegenheid werd geschreven.

De herdenkingen in de Domkerk waren, evenals de maaltijden, uitsluitend bestemd voor genodigden, maar het kon andere burgers niet ontgaan dat een belangrijke gebeurtenis plaatsvond. Ook buiten het kerkgebouw werd immers muziek van klokken, beiaards, trompetten en pauken ten gehore gebracht.

De bijzondere herdenkingen en concerten worden hieronder in chronologische volgorde beschreven.

Inwijding Illustere School, 17 juni 1634

Met een door muziek opgeluisterde plechtigheid in het kapittelhuis van de Dom werd op 17 juni 1634 de oprichting van de Illustere School ingeluid³². Het kapittelhuis was door de school in gebruik genomen en omgebouwd tot groot-auditorium, voorzien van een estrade [= verhoogde plaats] voor een orkest.

Op vele plaatsen in de stad Utrecht en in de andere steden van het gewest brachten

biljetten dit heuglijke feit ter kennis. Zondags tevoren was in alle kerken van de stad de Goddelijke zegen over het aan te vangen werk afgesmeekt. Op de feestdag zelf verzamelden de stadsbestuurders zich om zeven uur 's ochtends op het stadhuis, terwijl stadsdienaars de professoren ophaalden. Gezamenlijk trokken zij in optocht door de Choorstraat, over de St. Maartensbrug, onder de Domtoren door naar de Domkerk en betraden via de kloostertuin het groot-auditorium. In de zaal waren stoelen en banken geplaatst, aan de wanden hingen sierlijke tapijten. Bij binnenkomst klonk volgens de verslagen 'indrukwekkende' muziek die 'stadskunstenaars' vanaf de estrade op hun blaasinstrumenten uitvoerden.

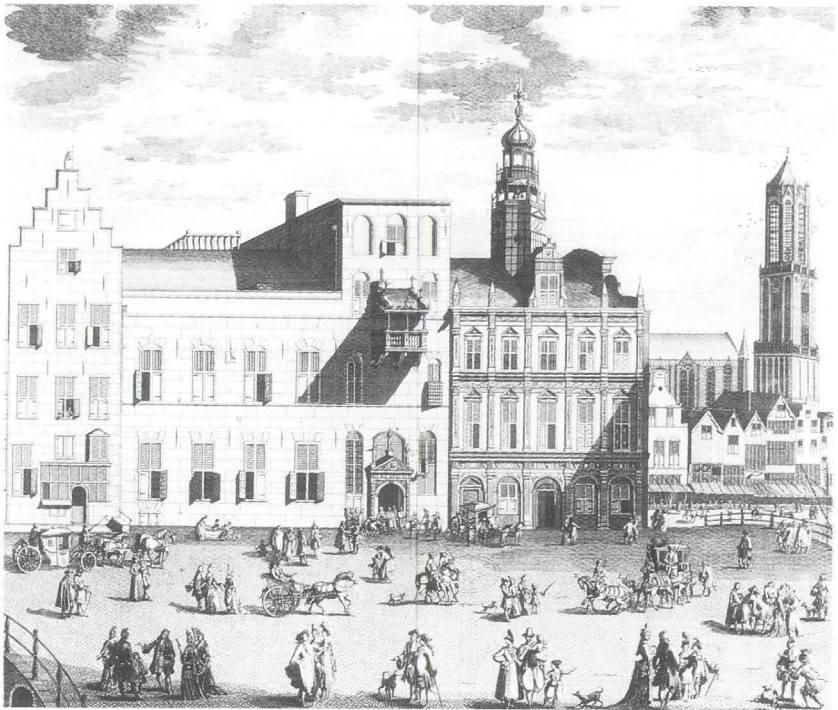
Als eerste spreker hield de stadssecretaris Johan van der Nijpoort een rede in het Latijn. De professoren hielden daarna en ook nog de volgende dag hun oratiën. Muziek op blaas- en strijkinstrumenten van stadsmuzikanten wisselde de toespraken af. Een a-capellakoor, waarin enkele studenten meezongen, bracht enige nummers ten gehore. Niet alleen veel jonge studenten waren komen luisteren, maar ook 'een aantal naar kennis dorstende personen van meer gevorderde leeftijd, edelen en geleerden waar de stad Utrecht rijk aan was'. Een maaltijd in een vertrek van het Agnietenklooster sloot de plechtigheden af.

Inwijding academie 16 maart 1636

In 1636 verhieven de Staten van Utrecht de Illustere School tot academie. De inwijding werd op 16 maart 1636 met een grootse plechtigheid in de Domkerk gevierd³³. Terwijl de stoet genodigden zich daarheen begaf, bespeelde Jacob van Eyck het beierwerk van de Dom. De stadssecretaris Johan van der Nijpoort beklom ook nu het spreekgestoelte, dat voor de gelegenheid met tapijten was omhangen, om zijn Latijnse rede uit te spreken. Op een teken van zijn kant beëindigden de op de galerij onder het koorgewelf gezeten musici het fraaie voorspel, waarmee zij de plechtigheid hadden ingeleid.

Onder koorzang van studenten werd de nieuwe rector magnificus naar het spreekgestoelte geleid om een korte rede te houden die ook weer door koorzang werd gevolgd. Antonius Aemilius, rector van de Hieronymusschool, sprak de dankrede uit. Tot besluit klonken nog enige fraaie muziekstukken, deels koorwerken met begeleiding van het orgel, deels uitgevoerd op blaasinstrumenten, terwijl de pedel speciaal voor de gelegenheid geschreven gedichten in verschillende talen onder de aanwezigen verspreidde.

Onder het luiden der klokken schreed men vervolgens naar buiten en trok naar het Agnietenklooster, waar de stad een kostelijke maaltijd aanbood, waaraan 102 door geboorte, maatschappelijke betrekking of geleerdheid uitmuntende personen waren aangezeten. In de eetzaal waren twee verhoogde balkons gebouwd, waarop door de stadsmeesters en andere muzikanten vocale en instrumentale muziek ten gehore werd gebracht.

Gezicht op het stadhuis met rechts de Domtoren, 1713. De koetsen zijn die van de ambassadeurs tijdens de vredesonderhandelingen. Gravure door I. Smit. HUA, Na 2.15.

Academie 50 jaar, 16 maart 1686

Ter gelegenheid van het halve eeuwfeest van de Utrechtse academie vond op 16 maart 1686 een feestelijke en plechtige herdenking plaats³⁴. Vanaf zeven uur 's ochtends werden alle klokken van kerken, torens en gasthuizen een uur lang geluid³⁵. Het geluid werd afgewisseld door trompetgeschal. Vervolgens waren van acht tot negen uur de speelwerken van de Dom en de Nicolaikerk te horen.

Daarna hervatten de luiklokken hun werk tot omstreeks elf uur, op welk moment de genodigden in de Domkerk hadden plaatsgenomen. Stadsmuzikanten en een koor voerden vanaf de estrade een zangstuk uit. Vervolgens hield de hoogleraar Johannes Georgius Graevius de oratie die in de pauze en na afloop werd opgeluisterd met 'muziek van een welbezet orkest van zangers en andere toonkunstenaars'. Op de viering in de Domkerk volgde een maaltijd in het stadhuis en in de avond klonken opnieuw de klokken en trompetten in de stad.

Kroning Willem III en Mary II Stuart, 16 en 21 april 1689

Op 16 april 1689, de dag van de kroning van stadhouder Willem III en zijn vrouw Mary Stuart tot koning en koningin van Engeland, Schotland en Ierland, werd dit door vijf trompetters vanaf het stadhuis feestelijk kenbaar gemaakt. Enkele dagen later, op 21 april, volgde een officiële plechtige viering in de Domkerk³⁶. De preek-

stoel, waarop professor Graevius de oratie hield, was met tapijten omhangen. Op een eveneens met tapijten bekleedde verhoging lieten stadsspeellieden en andere muzikanten muziek horen voor de genodigden.

Vrede van Utrecht, 11 april 1713

Het internationale gezelschap dat eind 1711 in Utrecht werd ondergebracht om het sluiten van de Vrede van Utrecht voor te bereiden, was van levenslustige aard en had vrije tijd over om zich te vermaken. Drie toneelgezelschappen waren naar Utrecht gekomen, twee uit Frankrijk en een uit de Republiek. De Franse Opera en de Hollandse Comedie hadden teveel vrijkaartjes uitgegeven en waren al spoedig bankroet. Vele ambassadeurs boden schitterende feesten aan met diners en muziek. Soms werd tot vroeg in de ochtend gedanst³⁷. De academie heeft in deze periode niet veel van zich laten horen.

Ook het gewone volk kon genieten van de feestelijke stemming. Op de pleinen werden openbare concerten gegeven, de Domtoren was geïllumineerd, er waren fakkeloptochten door de grachten en sledetochten.

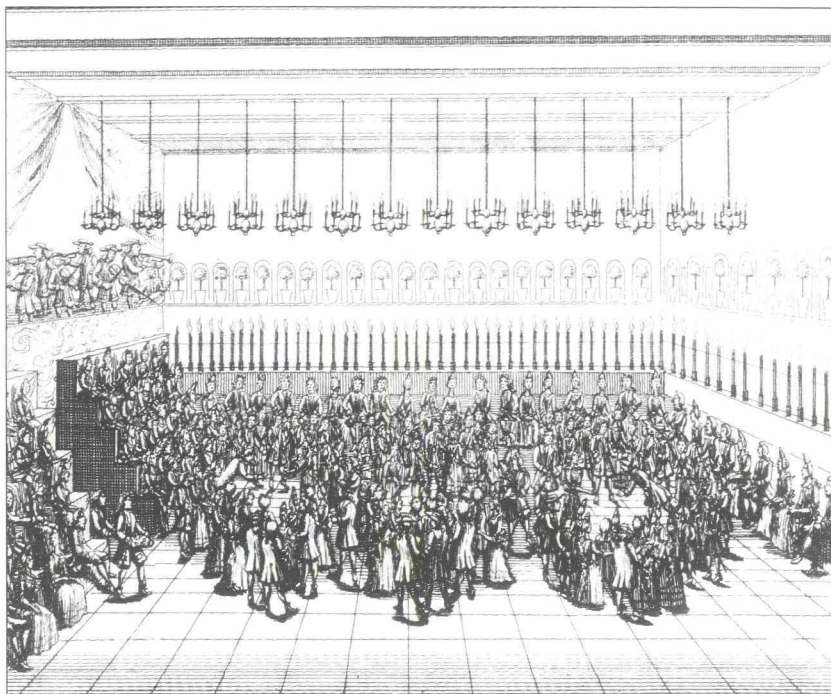
Ter gelegenheid van de Vrede van Utrecht in 1713 componeerde George Frederic Händel een *Te Deum* met Latijnse tekst³⁸ en een *Jubilate* met Engelse tekst als bewerking van de psalm 'Laudate Pueri'³⁹. Beide werken werden op 7 juli in de St. Pauls cathedral ten gehore gebracht. Het is niet bekend of deze werken in 1713 in Utrecht zelf zijn uitgevoerd.

Academie 100 jaar, 27 tot 29 maart 1736

Nadat in 1700 de Gregoriaanse kalender en de daarbij horende tijdrekening in het gewest Utrecht was ingevoerd, werd automatisch ook de oprichtingsdatum van de academie 11 dagen vooruitgeschoven en op 27 maart gesteld⁴⁰. Eind 1735 waren de burgemeesters van Utrecht begonnen met het opstellen van het programma voor de viering van het eeuwfeest op 27, 28 en 29 maart 1736. Gecommitteerden uit de vroedschap nodigden het Collegium uit tot een bespreking om 'tot een exelleerend musyckconcert te mogen geraaken'.

De commissie verlangde een concert met moderne instrumentale en vocale werken. Het Collegium verkeerde op dat moment in zeer goede staat. Alle vijftien leden - de decanus J.B. Blois van Treslong, Willem van Baerle, Iz. de Casembroot, Jan Hendrik van der Does, Jan Jacob de Geer, Everard van Harscamp, Hoppe (waarschijnlijk Thomas Hope), Gerard Kaldenbach, Willem Carel van der Meulen, Joseph Elias van der Meulen, Justus Ormea, Johan Frederik Reitz, Herman de Ruever, Cornelis Everard Voet van Winssen en Eduard van Voorst - speelden mee op het eeuwfeest. Als dank ontvingen zij een zilveren medaille, evenals trouwens de Utrechtse burger Johan van Rhijn, die zich op muzikaal gebied zeer verdienstelijk had gemaakt.

Er werden zes trompetters voor de gelegenheid geëngageerd, drie van het Arnhem-

Bal gegeven door de gezant van Portugal bij de vredesonderhandelingen te Utrecht op 10 januari 1713. Anonieme gravure uit N. Chevalier, *Relation des fêtes que le Comte de Tarouca a données* (1715). HUA, *Historische Atlas*, S 13.14.

se cavallerieregiment en nog eens drie uit Hattum en Elburg. Twee van hen kwamen wat eerder in de stad om de trompetten te stemmen op het orgel. De aangetrokken pauker was 'met zijn leedige lijff en zonder keteltrom' in Utrecht gearriveerd, zodat enige mannen op zaterdag 24 maart de trom moesten ophalen. Deze werd zolang in het huis van burgemeester Ubing ondergebracht. Het huis werd streng bewaakt door een ruiter te paard.

In de Domkerk werd links van de preekstoel, achter de vroedschapsbank, een balkon gebouwd ter hoogte van het orgel. Achteraf werd vastgesteld dat de muziek beter zou hebben geklonken als het orkest lager zou zijn opgesteld en men in plaats van het grote orgel twee positieven [huisorgels] had gebruikt. Voor deze gelegenheid schreef Carl Gottfried Geilfuss een Hymnus saecularis, een cantate op tekst van Johan Frederik Reitz, rector van de Hieronymusschool. Reitz schreef als secretaris van het Collegium de volgende opdracht op het titelblad:

*Mente pia nostri servate haec Dona Minores,
Quae Patrum nobis obtulit Alma manus*

[Laten onze nakomelingen in goede herinnering deze geschenken bewaren,
die de voedende hand van de voorvaderen ons aanbod].

Aan deze wens van Reitz is voldaan; het zangstuk is als handschrift bewaard gebleven in het universiteitsmuseum van Utrecht en als facsimile aanwezig in de letterbibliotheek van de universiteit.

Johan Philip Albrecht Fischer, stadsorganist en beiaardier, schreef een *Introductio* en *Symphonia*. Op het titelblad van de *Introductio* schreef Reitz:

*Illustres Urbis Proceres hoc munere grati,
ditarunt larga scrinia nostra manu*

[Illustere vooraanstaanden van de stad hebben, dankzij deze gift, onze boekenvoorraad ruimschoots met kunst verrijkt].

Op het titelblad van de symphonie schreef Reitz:

*Talia nostrorum Procerum monumenta
loquuntur haud operam nostram displicuisse sibi*

[Zodanige gedenkschriften van onze vooraanstaanden zijn het sprekende bewijs dat wij geenszins ontevreden hoeven te zijn over ons werk]

Dit werk van Fischer is eveneens bewaard gebleven in het universiteitsmuseum en is als facsimile aanwezig in de letterbibliotheek van de universiteit.

De dag voor het begin van de eigenlijke feestelijkheden ontvingen alle studenten uit handen van de vroedschapsraad Caspar Burman een herdenkingspenning. Op 27 maart namen de herdenkingsfeesten 's ochtends vroeg om zes uur een aanvang met het afvuren van twaalf kanonschoten door enkele burgers op het Oudkerkhof. Het programma tussen zeven en tien uur verliep zoals bij het vijftigjarig jubileum, met klokgelui afgewisseld door de beiaard die door de stadsorganist Rutgerus ten Hengel werd bespeeld. De vroedschapsleden kwamen in het stadhuis bijeen terwijl trompetters op het balkon speelden.

Omstreeks tien uur begon de plechtigheid in de Domkerk met de uitvoering van de feestcantate van Geilfuss. Daarna hield de hoogleraar Arnold Drakenborch de feestrede, waarin ter ontspanning van de toehoorders een pauze van een half uur was ingelast voor het uitvoeren van de *Introductio* van Fischer. Voor het probleem hoe de muzikanten zouden weten wanneer de in het Latijn uitgesproken rede zou worden onderbroken werd een eenvoudige oplossing gevonden. De spreker zou 'zijn neusdoek over het gestoelte [laten] afhangen', als de pauze in aantocht was, zodat de muzikanten zich gereed konden maken om op het juiste moment de muziek in te zetten.

Voor de eerste keer maakte het verslag melding van de aanwezigheid van een 'uitgelezen vrouwenschaar'. Doordat dezen een hoed droegen belemmerden zij jammer genoeg het zicht voor velen. Nadat Drakenborch zijn rede had hervat en beëin-

digd werd nu ook de *Symphonia* van Fischer ten gehore gebracht. Om twee uur in de middag gaf een trompet het sein tot vertrek. In 50 koetsen reden de genodigden onder het gelui der klokken naar het Ambachtskinderhuis in het voormalige Agnietenklooster, waar een maaltijd gereed stond. Bij aankomst werden de genodigden vergast op de klanken van de beiaard van de Nicolaïkerk, begeleid door trompetten en een keteltrom. Vóór het dessert klonk het 'grof muziek' van keteltrom, trompetten en waldhoorns op de binnenplaats. Tijdens het dessert konden de genodigden genieten van de meer 'fijne muziek', waartoe boven de ingang over de breedte van de eetzaal een balkon voor de muzikanten was aangelegd. Twee vrouwenstemmen zongen Italiaanse en andere muziek onder begeleiding van klavecimbel, fluiten en andere 'douce' instrumenten.

Op de laatste feestdag, 29 maart, promoveerden vier studenten 'met de kap'. Deze *promotio more majorum* hield in dat met groot vertoon de doctorstitel werd uitgereikt, met name tijdens de academische herdenkingsfeesten in 1736, 1786 en voor het laatst in 1836. Het was een kostbare gebeurtenis. De besten der promovendi, die hiermee werden vereerd, ontvingen een gouden ring, een gouden penning, een boek, een tabberd en een zwarte muts met lauweren (lat. *cappa*). Eén van deze promovendi was Everard van Harskamp die nog hetzelfde jaar lid werd van het Collegium Musicum. De avond na de promotie musicerden beroepsmuzikanten en liefhebbers (die zich vrijwillig hadden aangeboden) tijdens en na de maaltijd op twee trompetten, twee waldhoorns, vier violen, een bas en een klarinet.

Van het eeuwfeest der academie kon de gehele burgerij 's avonds genieten, daar vele gebouwen en particuliere huizen schitterend geillumineerd waren.

Willem IV stadhouder, 27 juli 1747

Over de inhuldiging in 1747 van prins Willem Karel Hendrik Friso als stadhouder is in 1914 slechts zeer beknopt iets geschreven⁴¹. Bij aankomst van de prins in de stad op 27 juli vormden de studenten een erewacht. De stoet werd geopend door een muziekcorps, terwijl de stadsorganist en -beiaardier Fischer de beiaard op de Domtoren bespeelde. In de Domkerk hield Arnoud Drakenborch een oratie, die werd afgewisseld met 'stadsmuziek'. Omdat ook enige studenten hadden gevraagd te mogen begeleiden is hier met 'stadsmuziek' mogelijk bedoeld een orkest van muziekmeesters, liefhebbers, trompetters en paukenisten, zoals ook bij vorige gelegenheden het geval was.

Willem V meerderjarig, 9 en 11 juli 1766

Het bereiken van de meerderjarigheid door de prins van Oranje en diens aanvaarding van zijn erfelijke waardigheden in de provincie Utrecht werden op twee dagen gevierd. Op 9 juli 1766 vond de inhuldiging van de prins plaats, op 11 juli werd een plechtigheid gehouden in de Domkerk met een oratie afgewisseld door muziek.

Het stadsbestuur verzocht het Collegium pas eind mei zijn medewerking te verlenen in overleg met de stadsorganist Fischer⁴². Het college meende echter dat de nog beschikbare tijd te kort was om bijtijds voldoende meesters uit andere plaatsen te engageren. Bovendien vond het de galerij naast het orgel in de Domkerk te klein voor een groot orkest. Op voorstel van Fischer werd een beperkt aantal musici aangezocht: 7 violen, altviolen, 3 trompetten, 2 hoorns, een bas, contrabas en een keteltrom. Jacob Hendrik de Ridder van Almkerk, die namens de studenten de prins toesprak, liet zich het jaar daarop na zijn afstuderen inschrijven bij het Collegium.

De *Utrechtsche Courant* besteedde veel aandacht aan de huldiging⁴³, maar over de in de Domkerk uitgevoerde muziek werd slechts het volgende genoteerd: 'Het musiek 't geen de Oratie precedeerde, was voortreffelijk. Na de Oratie speelden 't orgel en een menigte blaes- en andere tuigen op een verrukkelijke wijze'. 's Avonds reed vooraan in de studentenoptocht een wagen mee met muzikanten, een pauker en twee trompetters en nog eens zes muzikanten speelden in het midden bij de vaandels.

Opening nieuwe muziekzaal op de Mariaplaats, 22 november 1766

Op 22 november 1766, een half jaar na het optreden van de jonge Mozart in Utrecht, werd een nieuwe muziekzaal geopend op de Mariaplaats⁴⁴. De collegeleden besloten de organist Fischer te vragen voor het eerste daar te geven concert een muziekstuk te schrijven. Hoewel nog in oktober een meerderheid van de leden vond dat de eerste muziekuitvoering maar op de gewone wijze moest plaatsvinden om hoge kosten te voorkomen, werd besloten de nieuwe muziekzaal te openen met een bijzonder muziekprogramma, en wel op 22 november, de feestdag van Sint Caecilia, patroon van de muziek. De voorbereidingstijd was kort en enkele liefhebbers en muziekmeesters in en buiten de stad werden pas vijf dagen tevoren gevraagd mee te spelen.

Het dagprogramma begon half elf 's morgens met het repeteren van de muziek. De geïnviteerde liefhebbers werden 's middags om drie uur ontvangen door de decanus Adrianus Assenborgh en hun dames door diens zuster. Om half vijf reden zij gezamenlijk naar de muziekzaal, waar tussen vijf uur en half acht het feestconcert werd gegeven. Pas nadat de genodigden binnen waren mocht het overige publiek de zaal in, terwijl een onderofficier met zes soldaten op straat en twee stadsbodes in het portaal stonden geposteed met de opdracht alleen 'fatsoenlijke' liederen binnen te laten. Aangezien de kas van het college de onkosten voor een maaltijd bij kastelein Mos à twee gulden per persoon niet kon dragen, werd de maaltijd na het concert in de muziekzaal geserveerd. In de notulen van de feestdag werd vastgelegd dat 'een considerabel aantal toehoorders 's avonds aanwezig was en dat daarna Cecilia werd gevierd met uitgenodigde gasten, liefhebbers en meesters'.

Collegium Musicum 150 jaar, 1 februari 1781

Een jubileumcommissie bestaande uit decanus Des Tombe en zeven leden had voorgesteld de 150ste jaardag van het muziekcollege te vieren op 18 januari 1781 met een buitengewoon vocaal en instrumentaal concert. Wegens ziekte van één der zangeressen die een belangrijke partij zou zingen, moest deze datum verzet worden naar 1 februari⁴⁵.

Als medewerkers werden uitsluitend liefhebbers, enkele liefhebsters en de meesters van het Collegium uitgenodigd. Zij zouden spelen onder de directie van Jan Pieter Ruloffs uit Amsterdam, die tevens als eerste violist zou optreden. Eerder was het collegelid Otto Dirk Gordon, commandant van het patriottische exercitiegenootschap *Pro Patria et Libertate* gevraagd als dirigent en eerste violist. Gordon, die meer aandacht schonk aan de patriottenstrijd dan aan de muziek, bedankte echter. De twee hoboïsten en de fagottist uit Amsterdam, die waren uitgenodigd maar slechts voor een zeer hoge prijs hun medewerking wilden verlenen, werden vervangen door twee liefhebbers op de waldhoorn. Daar het garnizoen van Utrecht op het punt van vertrek stond, konden deze keer ook geen pauker en trompetters van daar worden betrokken. De phonascus had daarom voor een keteltrom gezorgd, die hij zelf bespeelde.

De beroepscellist Mattern had op tekst van de secretaris A. de Bucquoy, feestgezangen geschreven waarin de nieuw gebouwde muziekzaal, die 'beroemd was door haar sierlijkheid en praal', werd geprezen. Ook werd de muziekkunst bejubeld, die zelfs zieken kan genezen. In de slotzang werden de stadsbestuurders bedankt voor hun goede zorgen en de verleende gunsten, een blijk van trouw aan het gezag, toen de patriotse protesten tegen de machthebbers al duidelijk weerklank ondervonden. Na het concert werd in het logement van Oblet een souper geserveerd met de meesters (die niets betaalden, als zij tijdens de maaltijd musiceerden). De burgemeesters hadden voor de uitnodiging voor het souper bedankt.

Academie 150 jaar, 31 mei en 1 juni 1786

Het 150-jarig jubileum van de academie in 1786 was de laatste grote plechtigheid uit de periode 1631-1795, waarin het stadsbestuur veel tijd en geld aan muziek besteedde 'tot luister van de stad en de academie'. Wegens de onzekere politieke tijdsomstandigheden kon de magistraat niet tot een besluit komen over de viering van het jubileum van de Utrechtse universiteit⁴⁶. Plechtigheden in de maand maart, zoals bij de honderdste jaardag van de academie, waren hoogst onzeker en politiek riskant. Patriotten en prinsgezinden stonden dreigend tegenover elkaar. De viering werd daarom uitgesteld tot 31 mei en 1 juni 1786, toen het in de stad weer wat rustiger was geworden. Het programma was grotendeels gelijk aan dat van de vorige jubilea. Alle luidklokken werden in afwisseling met beiaardspel geluid tussen zeven en tien uur 's morgens. Voor de plechtigheid in de Domkerk was bij het orgel een gaan-

derij gebouwd voor de vierenzestig liefhebbers en muziekmeesters uit Utrecht en daarbuiten.

Een commissie uit het Collegium bestaande uit de leden Van Romondt, De Ridder, Abbema en Van der Muelen (heer van Maarssebroek) was belast met de organisatie van de muziek. De organist en beiaardier Frederik Nieuwenhuysen componeerde alle muziek, J.P. Klein schreef de teksten van de zangstukken⁴⁷. Als openingsstuk werd uitgevoerd een *Intrada* voor blaasinstrumenten en slagwerk. Daarop volgde nog vóór de oratie een zangstuk met duo's en koorzang onder begeleiding van blaas- en strijkinstrumenten met slagwerk. Ook na de oratie werd een zangstuk uitgevoerd met koor, aria's en duo's, begeleid door blaas- en strijkinstrumenten met slagwerk. Als afsluiting klonk een ouverture voor violen, blaasinstrumenten en slagwerk.

Na de plechtigheid in de Domkerk reden twintig koetsen met genodigden naar het Fundatiehuis van de Vrijvrouwe van Renswoude, waar de maaltijd gereed stond voor vierenveertig personen. De maaltijd werd deze keer niet begeleid door muziek, daar tijdens het eeuweest in 1736 in het Ambachtskinderhuis door ruimtegebrek problemen waren gerezen voor de muzikanten. De volgende dag promoveerden vier studenten 'met de kap', zoals ook in 1736 was geschied. Tot hen behoorde A.G. Smith, die hetzelfde jaar lid werd van het muziekcollege. Deze promoties werden opgeluisterd met muziek. Bij de rijtoer 's avonds reed een wagen met zes muzikanten mee, bespannen met twee paarden.

In het orkest van vierenzestig musici werden partijen meervoudig bezet. De in opdracht geschreven muziek werd uitgevoerd op viool, hobo, clarinet, fagot, waldhoorn, trompet, cello, bas, contrabas en keteltrom.

Nabeschuwing

Vóór de Reformatie was muziek een essentieel onderdeel van de katholieke liturgische eredienst. Muziek gaf luister aan de katholieke kerk. Na de Reformatie bleef muziek in de gereformeerde kerk sober, maar bij officiële stedelijke plechtigheden leverde zij een bijdrage aan de luisterrijke uitstraling van de stad.

Het stadsbestuur stimuleerde de beoefening van wereldlijke muziek door de burgers. Bij feestelijke herdenkingen, waarbij de stad betrokken was, liet het stadsbestuur een ad-hoc-orkest samenstellen uit zowel beroepsmusici als liefhebbers van het Collegium Musicum. De leden van het Collegium hadden ervaring in het ensemblespel en vormden zodoende een waardevolle onderdeel van een orkest, dat de stad naar buiten als visitekaartje kon tonen. De cavallerie van het stedelijk garnizoen werd bij

Anno Domini 1631
Primo Januarij.
Incipit Collegium Musicorum
in Civitate.

voorkomende behoefte verzocht trompetters en paukenisten af te staan.

De medewerkers aan een feestelijk concert gaven blijk van inventiviteit en flexibiliteit. Zij waren in staat en bereid zich aan te passen aan plotselinge veranderingen in hun dagprogramma, zoals wanneer muziekmeesters op zeer korte termijn werden gevraagd te komen spelen. Ook toen de cavallerie op het punt stond de stad te verlaten zodat geen pauker beschikbaar was, wist een muziekmeester van het Collegium wel aan een keteltrom te komen en sloeg daar zelf op. De toehoorders moesten zich eveneens schikken toen een concert kort voor de uitvoering twee weken werd uitgesteld omdat een solozangeres ziek was geworden.

De 17de en 18de eeuw waren belangrijk voor de ontwikkeling van het hedendaagse orkest. Aanvankelijk kwamen de leden van een besloten vereniging van heren uit de betere kringen regelmatig in Utrecht bij elkaar om te musiceren. Dit Collegium Musicum groeide na de periode, waarover dit artikel gaat, uit tot een orkest van liefhebbers en beroepsmusici onder leiding van een muziekdirecteur. Het uitvoeren van symfonieën, die behalve strijkinstrumenten ook de toen zelden door amateurs bespeelde blaasinstrumenten vereisen, werd mogelijk. Er was geen gebrek aan publieke belangstelling voor de gratis toegankelijke concerten. De voor zo'n orkest vereiste ruime zaal werd gevonden door de verbouwing van het koor der Mariakerk tot muziekzaal. De fors gegroeide uitgaven konden niet meer gedekt worden door de ledenbijdragen. Als subsidieverlener moest het stadsbestuur wel toestemming verlenen voor de heffing van entreegelden. De intekening voor een serie concerten was het begin van de ontwikkeling naar de huidige concertabonnementen.

Begin 17de eeuw was het nog een nieuwigheid om naar een concert te gaan om muziek te beluisteren. De toenmalige gewoonten brachten ook mee dat er tijdens het musiceren gepraat en gerookt werd. De toehoorders moesten nog leren dat 'muziek houdt van diepe stilte of intense aandacht':

Amat Alta Silentia Musa.

Bijlage

LIJST VAN LEDEN VAN HET COLLEGIUM, INSCHREVEN VAN 1 JANUARI 1631 T/M 14 MAART 1795

- Abbema, Andreas (1683-1752), lid: 1731
Abbema, Balthasar Elias (1739-1805), lid: 1766
Assenborgh, Adrianus († 1794), lid: 1758, decanus: 1765
Back, Adriaan Cornelis de, lid: 1769
Baerle, Willem van († 1756), lid: 1721, decanus: 1726, 1727, 1737, 1746
Barchman Wuytiers, Cornelis Gerard (1759-1835), lid: 1791
Barchman Wuytiers, Jan Willem († 1791), lid: 1762, decanus: 1768
Barchman Wuytiers, Johan († 1708), lid: 1689
Barchman Wuytiers, Simon Jan Baptist (1758-1794), lid: 1787, decanus: 1790
Bastianus ab Arkel, Steven van, lid: 1688
Becker, S., lid: 1692
Beeck, Johan Frederik van, lid: 1695
Benedictus a Sancto Josepho, O. Carm., alias Buns (1640-1716), lid: 1695
Bentincq, Jean Charles (1763-1833), lid: 1789, decanus: 1792
Bentincq, Volkier Rudolph (1738-1820), lid: 1791
Beusechem, Lubertus van († 1812), lid: 1792
Beyer, Justinus de (1705-1772), lid: 1722
Beyer, Philips Jacob de (1776-1835), lid: 1792
Bloys van Treslong, I.B., lid: 1721, decanus: 1725, 1736
Boetzelaar, Benjamin van (1742-1807), lid: 1768
Bols, Louis Lucas, lid: 1790
Bom, Willem († 1649), lid: 1631, decanus 1639, 1649
Booth, Everard (1638-1714), lid: 1658, decanus: 1662, 1679
Booth, Willem (1642-1717), lid: 1658, decanus: 1665, 1666
Borch, Gaspar van der, lid: 1631
Borre van Amerongen, Coenraad (1690-1724), lid: 1721
Borre van Amerongen, Diderik († 1703), lid: 1688, decanus: 1693, 1694
Bosschaert, Ambrosius († 1697), lid: 1679, decanus: 1686, 1687
Bosschaert, J.H., lid: 1739
Bouman Boddens, Jan († 1796), lid: 1768
Braconier, Abraham Cornelis de († 1786), lid: 1746
Braem, G., lid: 1695
Bronckhorst, Nicolaas Adriaan van, lid: 1791
Bucquoy, Abraham de, lid: 1748
Burman, Johan, lid: 1755, decanus: 1767
Burman, Kaspar, lid: 1768
Burman, Zeger Theodorus, lid: 1768
Bye, Pieter Jacob de (1766-1836), lid: 1768
Capellen, Alexander Hendrik van der (1699-1740), lid: 1738
Capellen, Daniel Cornelis van der († 1800), lid: 1758
Capellen, Gerlach Theodorus van der (1734-1805), lid: 1758
Capellen, Robert Jasper van der (1743-1814), lid: 1772
Casembroot, Jean Louis de (1709-1777), lid: 1728, decanus: 1735
Casembroot, Louis de, lid: 1694
Casembroot, Leonard de (1660-1719), lid: 1690
Cazius, Unico Wilhelm Teutonicus (1766-1832), lid: 1793
Cleeff, Jan Lubbertsz. de, lid: 1631
Cocq, David, lid: 1730
Copes, Henrick († 1722), lid: 1667, decanus: 1669
Costerus, D., lid: 1765
Cronström, Isaac (1661-1751), lid: 1695
Daell, Godart van († 1661), lid: 1631, decanus: 1631, 1635, 1637, 1653
Daniels, Carel († 1801), lid: 1742, decanus: 1755
Dielen, Adriaan Jacob Willem van (1772-1812), lid: 1792
Does, Jan Hendrik van der († 1779), lid: 1734, decanus: 1740, 1748, 1753, 1761
Does, Rochus van der († 1707), lid: 1693
Does, Willem Jan van der († 1812), lid: 1789
Domburgh, Cornelis van, lid: 1679, decanus: 1680
Domburgh, Esechiel van († 1673), lid: 1668
Drakenborch, Everard (1655-1722), lid: 1679, decanus: 1697, 1698, 1707, 1716, 1721
Dudok, Everardus, lid: 1766
Dussen, Jacob van der, lid: 1788
Elias, Michiel Wiltshut, (1699-1731)
Ewijck, Cornelis van (1739-1816), lid: 1760
Ewijck, Jan Leonard van (1698-1760), lid: 1731
Eynden, Laurens van der († 1708), lid: 1679
Feith, Frederik Gijbert (1755-1808), lid: 1790, decanus: 1794
Geer, Barthold de (1761-1838), lid: 1779
Geer, Jan Jacob de (1714-1781), lid: 1735
Geer, Jan Jacob de (1750-1819), lid: 1774, decanus: 1783
Geer, Willem Carel Pieter de (1759-1831), lid: 1779
Gentman, Adriaan († 1726), lid: 1679
Geuns, Matthias van (1735-1817), lid: 1792
Gobius, Jacobus (1721-1765), lid: 1743, decanus: 1750, 1754
Godin, Justus († 1775), lid: 1758
Goens, James Quirijn van (1752-1814), lid: 1787, decanus: 1789
Gordon, Otto Dirk (1740-1820), lid: 1786
Gruijs, Sweer Boldewijn lid: 1722
Gijpkens, Jan, lid: 1672
Haack de Jongh, Pieter (1664-1721), lid: 1693
Haeften, Johan van († 1748), lid: 1728
Haer, Johan van der, lid: 1644, decanus: 1646, 1654
Hardenbroek, Gisbert van († 1653/1654), lid: 1632
Hardenbroek, Gijbert Carel Duco van (1769-1851), lid: 1791
Hardenbroek, Johan Adolph van (1721-1791), lid: 1769
Harscamp, Everard van (1714-1775), lid: 1736, decanus: 1743
Hartig, Jean Hubert de, lid: 1694
Hartsoeker, T., lid: 1722
Heerman, Diderik (1671-1712), lid: 1693
Hoeufft, Diederik (1648-1719), lid: 1691, decanus: 1705, 1706
Hoeufft, Gideon (1652-1710), lid: 1679
Hoeufft, Joseph († 1700), lid: 1680, decanus: 1691, 1692
Honthorst, Antony van († 1700), lid: 1655, decanus: 1656
Honthorst, Richard van, lid: 1655, decanus: 1657
Hoogstraten, Jan Willem van (1722-1770), lid: 1749
Hoornbeeck, Hercules van, lid: 1740, decanus: 1751, 1756, 1759
Hope, Thomas, lid: 1735
Hulst, Jan van der († 1787), lid: 1765
Huyssen, Hendrik († 1724), lid: 1694
Isendoorn à Blois, Johan Hendrik van, lid: 1767
Ivoy, Paulus Hendrik Justus van Hangest d' (1742-1831), lid: 1772
Johnson, Thomas, lid: 1767
Joncheere, Jacob Lydias de (1760-1838), lid: 1787
Kaldenbach, Gerard († 1750), lid: 1724, decanus: 1741, 1749
Kerkhof, Anthony († 1759), lid: 1748
Kien, Pieter Theodorus, lid: 1773
Kraanepoock, Hendrik Jacob, lid: 1791
Kuvell, Ph., lid: 1779, decanus: 1785
Lam, Pieter Cornelis 't († 1776), lid: 1752, decanus: 1764
Leeuw, Daniel Cornelis de (1747-1834), lid: 1765, decanus: 1772
Leeuw, Johan de, lid: 1671, decanus: 1688, 1689
Leyssius, Willem Arnoud (1769-1796), lid: 1788
Lindt, Henricus van, lid: 1642

- Lockhorst, Cornelis van, lid: 1640, decanus: 1647
 Lockhorst, M. van, lid: 1693
 Loten, Arnoud (1719-1801), lid: 1739
 Loy, Robbertus van, lid: 1669, decanus: 1671
 Luchtenburg, Jonathan van († 1707), lid: 1688
 Lufneu, Justus (1739-1824), lid: 1762, decanus: 1770
 Lijnslager, Hendrik Frederik Richard lid: 1768
 Maret, Pieter (1742-1826), lid: 1768, decanus: 1777
 Marez, Ivan de, lid: 1695
 Martens, Paul Engelbert (1713-1780), lid: 1736, decanus: 1747
 Maseijs, Cornelis van, lid: 1721
 Meinertzhagen, Jacob Daniel († 1793), lid: 1771
 Milan Visconti, Gijsbert Franco de († 1780), lid: 1721
 Milanen, Guilelmus van († 1637), lid: 1634
 Mode, Diederik († 1710), lid: 1694
 Montfoort, Emanuel van, lid: 1680
 Moreelse, Willem († 1666), lid: 1641, decanus: 1648, 1651
 Muelen, Jan Carel van der (1672-1738), lid: 1695
 Muelen, Jan Carel van der (1718-1801), lid: 1742
 Muelen, Joseph Elias van der (1707-1781), lid: 1726, decanus: 1734
 Muelen, Willem van der (1631-1690), lid: 1651
 Muelen, Willem van der (1658-1739), lid: 1686
 Muelen, Willem Carel van der (1700-1746), lid: 1721, decanus: 1731, 1738
 Munnicks, Johan (1652-1711), lid: 1687
 Musschenbroek, Jan Willem van (1729-1807), lid: 1754
 Muyser, Gerard († 1757), lid: 1751
 Nassau, Frederik van (1684-1738), lid: 1709
 Nassau, Guillaume van (1649-1708), lid: 1688
 Nassau La Lecq, Lodewijk Theodoor van (1741-1795), lid: 1766
 Nassau, Lodewijk Adriaan van (1670-1742), lid: 1693
 Nellestein, Cornelis Jan van (1759-1832), lid: 1788
 Nielen, Pieter Matthijs (1745-1798), lid: 1787
 Noest, Gerrit († 1700), lid: 1680
 Noirot, Jacob, lid: 1693
 Nijpoort, Anthonius van der (1635-1710), lid: 1656, decanus: 1659
 Nijpoort, Gerard van der (ca 1599-1683), lid: 1634, decanus: 1667, 1668
 Nijpoort, Johan van der († 1662), lid: 1631, decanus: 1636
 Nijs, Adriaan de, lid: 1787
 Oorschot, Johan F. van, lid: 1768
 Ormea, Abraham, lid: 1634, decanus: 1638, 1664
 Ormea, Justus († 1770), lid: 1724, decanus: 1732
 Outhoorn, Jacob Lodewijk van, lid: 1794
 Panhuys, Johan Andriesz. van († 1682), lid: 1669, decanus: 1670
 Pauw, Willem van der, lid: 1788
 Pels Leusden, G., lid: 1772
 Perponcher, A.J.P. de, lid: 1789
 Perponcher, Willem Emmerij de (1741-1819), lid: 1791
 Perponcher Sedlnitsky, Jacob Arent de, lid: 1769, decanus: 1778
 Poelwijck, Willem van († 1693), lid: 1680
 Polder, J.G. van der, lid: 1787
 Poort, Henric van der, lid: 1653, decanus: 1655
 Pous, Jacobus lid: 1749
 Pronckert, Jan Carel († 1828), lid: 1787
 Provoost, Johan († 1684), lid: 1679, decanus: 1684
 Quesne, Johan du († 1742), lid: 1721
 Quint Ondaatje, Peter Philip Juriaan (1758-1818), lid: 1787
 Ram, Philip (1753-1817), lid: 1773
 Rechteren, Adolph Hendrik van (1738-1793), lid: 1768
 Reede, Adriaan Willem van (1744-1815), lid: 1766
 Reede, Diderik Jacob van (1725-1797), lid: 1765
 Reede, Frederik Adriaan van (1659-1738), lid: 1689
 Reede, Frederik Christiaan van (1668-1719), lid: 1695
 Reede, Frederik Christiaan Reindert van (1743-1808), lid: 1766, decanus: 1773
 Reede, Frederik Willem van (1766-1810), lid: 1788
 Reede van Oudshoorn, Lieve Martinus Isaac van, lid: 1769
 Reitz, Jan Arnoud, lid: 1747
 Reitz, Johan Frederik (1695-1778), lid: 1736, decanus: 1745, 1752, 1757
 Renesse van Baer, Frederik van, lid: 1631, decanus: 1633
 Renesse van Baer, Louis van († 1640), lid: 1631, decanus: 1632
 Renesse van Baer, Wilhelm van (ca 1633-1663), lid: 1656, decanus: 1660
 Renesse van Wilp, Johan Pieter Coenraad Hendrik van (1753-1818), lid: 1786
 Reijgers, K., lid: 1790
 Reynegom, Philippus van, lid: 1639
 Ridder, Jacob Hendrik de, lid: 1767, decanus: 1776
 Roelands, F.J.C., lid: 1789
 Roëll, Pieter Samuel, lid: 1791
 Roëll, Johan Frederik (1730-1782), lid: 1751, decanus: 1758
 Romondt, Diderik van (1676-1737), lid: 1703
 Romondt, Johan Cornelis van, lid: 1793
 Romondt, Otto van (1770-1837), lid: 1791
 Roosmale, Egbertus Theodorus († 1792), lid: 1755
 Rossem, Pieter Godard van († 1732), lid: 1691
 Rossijn, Johannes Theodorus (ca 1744-1817), lid: 1791
 Rovere van Breugel, J. de, lid: 1789
 Royen, Cornelis van (1646-1704), lid: 1679, decanus: 1682, 1683
 Ruever, Anthony de (1671-1735), lid: 1690
 Ruever, Herman de, lid: 1735, decanus: 1744
 Ruever, Jan Wijnand de (1717-1799), lid: 1741
 Russell, Thomas lid: 1781, decanus: 1786, 1787
 Ruysch, Johan Gijsert († 1704), lid: 1695
 Rzewuski, T., lid: 1767
 Sadelijn, Jan († 1739), lid: 1729
 Schade, Maximiliaan (geb. 1646), lid: 1695
 Schaghen, Johan († 1730), lid: 1695
 Schodt, Claes, lid: 1656, decanus: 1658
 Schrautenbach, L., lid: 1792
 Schreuder, C. van der, lid: 1769
 Schuere, Amret van der, lid: tussen 1680 en 1686
 Schuler, Godard van (geb. 1731), lid: 1760, decanus: 1766, 1771
 Schurman, Johan Godtschalck van († 1664), lid: 1631
 Sellius, Godfried, lid: 1732
 Sem, Gerardus, lid: 1637, decanus: 1642
 Senden, Jan Frederik van (geb. vóór 1733), lid: 1747, decanus: 1763, 1769
 Sichterman, Gerrit Jan († 1796), lid: 1756
 Singendonck, M.S., lid: 1767
 Smissaert, Balthasar Constantijn (1737-1784), lid: 1773
 Smith, Albertus Gerhardus (ca 1766-1847), lid: 1786, decanus: 1789
 Spangen, Carel van, lid: 1721
 Stoltz, Paulus Rudolph († 1809), lid: 1787
 Straalman, François, lid: 1768
 Swellengrebel, Hendrik Constans (1763-1822), lid: 1789
 Swellengrebel, Johan Gerard (1766-1854), lid: 1788, decanus: 1791
 Swemmelaar, Johannes Matthys (1715-1771), lid: 1769
 Sijpenes, Jacobus († 1667), lid: 1633, decanus: 1643
 Taets van Amerongen, Gerard Arnoud (1754-1823), lid: 1773, decanus: 1780
 Taets van Amerongen, Jan Anthony (1769-1838), lid: 1789, decanus: 1793
 Tentenier, Isaac, lid: 1631, decanus: 1634
 Tombe, Jacob des (1725-1799), lid: 1773, decanus: 1779

Toussaint, Melchior, lid: 1679
Tuyll van Serooskerken, Diederik Jacob van (1707-1776), lid: 1767
Tuyll van Serooskerken, Jan Diederik van (1773-1834), lid: 1790
Tuyll van Serooskerken, Reinoud Gerard van (1677-1729), lid: 1693
Tuyll van Serooskerken, Vincent Maximiliaan van (1747-1794), lid: 1766, decanus: 1774
Tuyll van Serooskerken, Willem René van (1743-1839), lid: 1767, decanus: 1775
Ubingh, Isaac († 1753), lid: 1695
Utenhove, Hendrik van (1715-1767), lid: 1755, decanus: 1762
Utenhove, Jacob Maurits Carel van (1773-1836), lid: 1792
Utenhove, Maurits Carel (1747-1780), lid: 1765
Utenhove, Maximiliaan Louis van (1772-1864), lid: 1791
Utenhove, Willem Hendrik van (1752-1784), lid: 1770
Velthuysen, Diderik van (1651-1716), lid: 1686, decanus: 1695, 1696
Velthuysen, Huibert van († 1710), lid: 1679
Verborcht, Cornelis, lid: 1688
Vianen van Jaersvelt, Jan van, lid: 1639, decanus: 1640, 1652

Visscher, Gerardus Antoni (1762-1827), lid: 1787
Vivien, Johannes, lid: 1638, decanus: 1641, 1650, 1663
Vivien, Jean Pierre († 1668), lid: 1658
Voet van Winssen, Cornelis Everard († 1743), lid: 1721, decanus: 1733, 1742
Voet van Winssen, Gijsbert, lid: 1695, decanus: 1722, 1723, 1724
Voet van Winssen, Paulus († 1720), lid: 1679, decanus: 1681, 1685, 1703, 1704
Voet van Winssen, Paul Engelbert, lid: 1773, decanus: 1782
Volberghen, Jacob van, lid: 1631
Voorst, Eduard van († 1741), lid: 1721, decanus: 1728, 1729, 1739
Wassenaer, Petrus van († 1688), lid: 1657, decanus: 1661
Weede, Johan van (1658-1724), lid: 1688
Westrenen, Philippus Leonard van (1715-1753), lid: 1750
Westrenen, Pieter Hieronymus van (1768-1845), lid: 1787
Wieling, Carel Balthazar (1728-1796), lid: 1752, decanus: 1760
Woertman, Johan Jacob (1753-1809), lid: 1778, decanus: 1784, 1785
Wttewaal, Ferdinand (1733-1803), lid: 1768

Literatuur

- Bannier, 1934 ▶ W.A.F. Bannier, 'Beschrijving Vrede van Utrecht 11 april 1713', *Jaarboekje van Oud-Utrecht*, 1934, 103-137.
Bruinsma, 1954 ▶ H.A. Bruinsma, 'The organ controversy in the Netherlands Reformation to 1640', *Journal of the American Musicological Society*, (1954) 205-212.
Graafhuis, 1956 ▶ A. Graafhuis, 'Utrechtse musici concerteerden samen met Mozart', *Maandblad Oud-Utrecht*, 1956, 17-21.
Herwaarden, Van, 1976 ▶ J. van Herwaarden, 'Jubels en maskeraden aan de Utrechtse Universiteit', *Jaarboek Oud-Utrecht*, 1976, 136-181.
Hul, Van den, 1982 ▶ D. van den Hul, *Klokkenkunst te Utrecht tot 1700*. Stichtse Historische Reeks 8, Zutphen, 1982.
Huyghens, 1641 ▶ C. Huyghens, *Gebruyc of Ongebruyc van 't Orgel in de Kercken der Vereenighde Nederlanden* (1641), heruitgave door D.N.J. van der Paauw, Rotterdam, 1937.
Kernkamp, 1936 ▶ G.W. Kernkamp, *De Utrechtse Academie 1636-1815*, Utrecht, 1936.
Luth, 1999 ▶ J.R. Luth, *Daer wert om 't seerste uytgekreten. Geschiedenis van de gemeentezang 1550-1852 in het Nederlandse gereformeerde protestantisme*, Kampen, 1998.
Loncq, 1886 ▶ G.J. Loncq, *Historische schets der Utrechtsche Hoogeschool*, Utrecht, 1886.
Rasch, 1998 ▶ R.A. Rasch, *Muziek in de Republiek, tweehonderd jaar Nederlandse muziek*. Syllabus, Utrecht, 1998.
Rebling, 1950 ▶ E. Rebling, *Den Lustelycken Mey. Muziek en Maatschappij in de 17de eeuw in Nederland*, Amsterdam, 1950.
Riemsdijk, Van, 1881 ▶ J.C.M. van Riemsdijk, *Het Stads-Muziek Collegie te Utrecht 1631-1881. Eene bijdrage tot de geschiedenis der toonkunst in Nederland*, Utrecht, 1881.
Saar, Du, 1942 ▶ J. Du Saar, 'Uit de geschiedenis van het Collegium Musicum', *Vlaamsch Jaarboek over muziekgeschiedenis*, 1942, 111-121.
Staats Evers, 1874 ▶ J.W. Staats Evers, *Het Caecilia-concert te Arnhem, opgericht in 1591, uit het archief beschreven*, Arnhem, 1874.
Swillens, 1929 ▶ P.T.A. Swillens, 'Een R.K. Muziekcollege in de 17de eeuw', *Maandblad Oud-Utrecht*, 1929, 63-66.
Swillens, 1937 ▶ P.T.A. Swillens, 'Johan Philip Albrecht Fischer, een muzicus te Utrecht in de 18de eeuw', *Jaarboek Oud-Utrecht*, 1937, 81-137.
Vente, 1965 ▶ M.A. Vente, *Ommegang door Utrechts muzikaal verleden*, Utrecht, 1965.
Vredenburg, Van, 1914 ▶ W.C.A. van Vredenburg, *Schets van eene geschiedenis van het Utrechtsche studentenleven*, Utrecht, 1914.
Vries, De, 1787 ▶ C. de Vries, *Naauwkeurige beschrijving en verhaal van alle plegtigheden ter gelegenheid van de honderdvijftigste verjaaring der Utrechtse Hoogeschool op 31 mei 1786*, Utrecht, 1787.
Water, Van de, 1729 ▶ J. van de Water, *Groot Placaatboek vervattende alle de placaten, ordonnantiën en edicten [- -] 's lands van Utrecht*, 3 dln; Utrecht, 1729.

Noten

De auteur dankt Saskia Kersenboom en Rudolf Rasch voor hun kritische opmerkingen

- 1 Bruinsma, 1954, 205-212.
- 2 HUA, SA II, inv.nr 1259.
- 3 Luth, 1999, 5-7; Berg, Van den, 1986.
- 4 Vente, 1965, 8 e.v.
- 5 Huygens, 1641.
- 6 In de tweede helft van de 18de eeuw schreef de overheid jaarlijkse biddagen voor in de protestantse kerken opdat het volk van de protestantse Republiek Gods steun zal behouden.

- 7 HUA, SA II, inv.nr 1259.
- 8 Water, Van de, 1729, 504.
- 9 Vroedschapsresolutie 5 juni 1640.
- 10 Idem 30 nov. 1685.
- 11 HUA, SA II, inv.nr 1259, 1642; Doove, 1975.
- 12 Riemsdijk, Van, 1881, 34.
- 13 HUA, Arch. Collegium Musicum, inv.nr 5 (30 aug. 1776).
- 14 HUA, SA II, inv.nrs 1018 en 1019, 1736.
- 15 Hul, Van den, 1982, 15.
- 16 Idem.
- 17 Rasch, 1998, 111.
- 18 HUA, Arch. Collegium Musicum, inv.nr 3.
- 19 HUA, SA II, 9 nov. 1711.
- 20 Rebling, 1950.
- 21 Staats Evers, 1874, Het eerste Noord-Nederlandse Collegium Musicum werd in 1591 opgericht in Arnhem. Nijmegen volgde in 1632, Groningen in 1689. Verder nog in Alkmaar, Breda, Delft, Deventer, Dordrecht, Enkhuizen, Hoorn, Leeuwarden, Middelburg, Rotterdam en Zutphen.
- 22 HUA, Arch. Collegium Musicum, inv.nr 3.
- 23 Saar, Du, 1942.
- 24 HUA, SA II, inv.nr 65.
- 25 Graafhuis, 1956.
- 26 HUA, Arch. Collegium Musicum, inv.nr 5.
- 27 Vroedschapsresolutie 28 oct. 1633. Basso continuo (de doorlopende bas) is een begeleiding volgens bepaalde harmonisatieregels uitgevoerd op een toets- of snaarinstrument gebaseerd op een uitgeschreven baspartij. Zij was gebruikelijk in de 17de en 18de eeuw.
- 28 HUA, Arch. Collegium Musicum, inv.nr 3, art. 14.
- 29 Swillens, 1929.
- 30 In Leiden maakte men voor het eerst muziek bij academische plechtigheden nadat een orgel was geschonken door Sir Baldwin Hamey uit dankbaarheid voor zijn studie medicijnen en zijn promotie. Pelinck en Vlam, *Leids jaarboekje*, 55 (1963).
- 31 Herwaarden, Van, 1976.
- 32 Loncq, 1886.
- 33 HUA, SA II, inv.nr 1016, 1577-1795; idem, inv.nr 1017; Kernkamp, 1936; Bergh, Van den, 1837.
- 34 Kernkamp, 1936.
- 35 HUA, SA II, inv.nr 1260 (acquitten 1689), met vermelding van alle luidd klokken in de stad Utrecht: Dom, Pieterskerk, Janskerk, Buurkerk, Nicolaaskerk, Catharijnekerk, Weeskerkje, Bartholomeusgasthuis, St. Jobsgasthuis, Kraangasthuis.
- 36 HUA, SA II, inv.nr 1260 (acquitten 1689): 'Memorie van vershot gedaan bij de Kameraar De Milan op het vieren van de kroning van hare Majesteyten Willem III ende Maria II, koning en koningin van Engeland, Frankrijk en Ierland, den 21 april 1689'.
- 37 Banner, 1934, 127.
- 38 HUA, Bibl. VI B 30.
- 39 HUA, Bibl. V G 5.
- 40 Swillens, 1937; Kernkamp, 1936, 308.
- 41 Vredenburg, 1914, 41-46.
- 42 HUA, Arch. Collegium Musicum, inv.nr 5 (26 mei 1766).
- 43 HUA, *Utrechtsche Courant* 1766, no 83.
- 44 HUA, Arch. Collegium Musicum, inv.nr 5.
- 45 HUA, Arch. Collegium Musicum, inv.nr 54: 'Feestgezangen ter gelegenheid van de viering van het honderdvijftigjarig jubileum van het Stadsmuzieccollegie, opgericht den 1 januari 1631 en gevierd den 1 february 1781. Te Utrecht bij A. Stubbe, boekverkoper op de Oude Gragt bij de Hamburgerbrug'.
- 46 Vries, De, 1787; HUA, SA II, inv.nrs 1018, 1020 en 1288.
- 47 Jan Pieter Klein werd geboren in Arnhem en overleed daar in 1805. Hij studeerde aanvankelijk Oosterse talen, daarna rechten met tegelijk dichtkunst en muziek. In 1789 huwde hij Antoinetta Ockerse. Samen schreven zij krijgsliederen en gaven die uit, *Caeciliatijdschrift*, 1846, 195; HUA, SA II, inv.nr 1021, 1-4.